

DE GROENEN. CONCEPT PROGRAMMAKRANT

GLUREN DOOR DE OZONLAAG

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

inleiding

Sinds 1971, het jaar waarin de Club van Rome haar rapport publiceerde, kan iedereen weten hoe laat het is. Toch is het nog maar kort geleden dat de grote politieke partijen en de maatschappelijke organisaties wakker zijn geschrokken. Niet doordat de stank ineens ook doordrong tot het Binnenhof, maar omdat behalve de bomen ook de economie bleek te worden bedreigd. Volgens de opstellers van het Nationaal Milieubeleids Plan komt de groei van de economische productie in gevaar door de verontreiniging van het milieu. De volgende generaties, aldus de opstellers, krijgen met lasten te maken waar geen baten meer tegenover staan.

Alleen de terminologie al verraadt dat de economische groei heilig is. Erger is dat die houding ook blijkt uit de feitelijke voorstellen die in het Nationaal Milieubeleids Plan worden gepresenteerd. Het Rijnwater bij voorbeeld moet worden gezuiverd omdat de productiekosten van drinkwater te hoog worden. Anders gezegd: niet de kwaliteit van het milieu doet ter zake, maar het rendement van de productie.

De enig juiste maatregel, het verbieden van lozingen, wordt niet genomen. Het gevolg is dat er een onbegrijpelijk flanswerk ontstaat van heffingen, filters, catalysatoren, waarschuwingen, meetnetten, en wat niet al. Dit lapwerk moet de hoofdschuldigen in leven houden: de PVC-producent die meent het milieu te mogen schaden en de Lätta-consument die wenst te denken dat de sky the limit is.

Meer economische groei om het milieu te kunnen betalen... Dit betekent dat er wordt volhard in dezelfde dogma's die de ozonlaag hebben aangetast, de bossen verwoesten en het water vergiftigen. Het is alsof je een alcoholist geneest door hem een fles jenever voor te zetten.

De bittere waarheid is, dat er no nonsicaal wordt uitgegaan van:

- een toename van het autoverkeer met vijftig procent
- een sterfte van tachtig procent van de bomen
- een mestvaalt die verzuring blijft veroorzaken
- een industrie die onverminderd blijft lozen
- een ozonlaag die zich voorlopig niet zal herstellen
- een verhoging van de vervuiling van het grondwater
- een produktie die meer en meer afval zal produceren

De economische uitbaterij verwoest niet alleen het milieu, maar ook het sociale en culturele leven. Ook mensen en ideeën worden gezien als grondstoffen voor het economische proces. Alles wat

niet economisch productief is, wordt terzijde gesteld, of het nu gaat om de bijstandsmoeder in Almere, de kunstenaar die zonder sponsor zit, de bejaarde met zijn vakantie-knip, de werkloze die noch bij- noch her- noch omgeschoold is.

In het onderwijs staat allang het belang van het kind niet meer centraal. Individuele ontwikkeling wordt vernauwd tot het geschikt maken voor de arbeidsmarkt. De gezondheidszorg gaat er langzaam aan toe over de patienten te selecteren. De volwassen man in de kracht van zijn leven komt eerder in aanmerking voor behandeling dan de bejaarde vrouw die bovendien rookt.

Nog even en de kans op een baan wordt bepaald door medisch onderzoek. Er dreigen genetische testen bij sollicitaties, financiële sancties door verzekeringsmaatschappijen wanneer iemand een erfelijke afwijking heeft, ogenschijnlijk vrijlatende adviezen tot abortus als blijkt dat het embryo niet voldoet aan de gemiddelde normen. (Het is al bon ton geworden om de kosten van een abortus af te wegen tegen de kosten van een levenslange verzorging van een mongool).

Milieu en mensenrechten zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De groenen vinden dan ook dat de dictatuur van de economie moet worden doorbroken. Dat betekent:

- een snelle ombuiging van de groei-economie
- een sociaal stelsel dat is gebaseerd op behoeften
- een onderwijs dat het kind respecteert
- een gezondheidszorg voor iedereen
- een landbouw die gezond is voor mensen en grond

MILIEU

(in de tekst de volgende kaders)

kader 1

De oorzaak van het broeikaseffect ligt vooral in de uitstoot van kooldioxide door gebruik van kolen, gas, olie en benzine en door CFK's. Kooldioxide wordt uitgestoten door elektriciteitscentrales, de industrie en het verkeer. CFK's zitten vooral als drijfgas in spuitbussen, maar ze worden ook gebruikt in isolatiemateriaal, koelmiddel van ijskasten, in isolatiemateriaal voor woningbouw, in matrassen en plastic's. Deze broeikasgassen vormen een deken rond de aarde, die warmte vasthoudt. Het gevolg van de stijging van de temperatuur is dat het peil van het zeewater stijgt en het klimaat verandert.

-----

kader 2

De verzuring vindt zijn oorzaak in de uitstoot van zwaveldioxide, stikstofdioxide, ammoniak en vluchtige organische stoffen. Deze stoffen komen in de atmosfeer terecht door uitworp van elektriciteitscentrales, industrie, verkeer en veeteelt (mest). Dit veroorzaakt sterfte van bomen, vergrassing van heide, schade aan menselijke gezondheid, landbouwgewassen, wateren, verwerking van huizen en monumenten.

-----

kader 3

De aantasting van de ozonlaag wordt voor het grootste deel veroorzaakt door CFK's, en verder door halonen (aanwezig in brandblussers). De ozonlaag beschermt tegen een teveel aan ultraviolette straling. Gebeurt dat niet, dan neemt bij mensen de kans op aandoeningen als huidkanker en staar toe, en ontstaat er schade aan planten en dieren.

-----

kader 4

Zowel het grond- als het oppervlaktewater zijn ernstig verontreinigd. Het oppervlaktewater door lozingen van industrie, landbouw en huishoudens en het grondwater door de landbouw, de 'overbemesting' door de veeteelt en door het 'uitspoelen' van gif-dumping en vuilstort.

MILIEU

NOOIT MEER MET DE AUTO NAAR DE VELUWE

Of het nu gaat om de vijftig maatregelen van Ed Nijpels, de honderd van Wim Kok of de zelfs wel tweehonderd van Ria Beckers: het milieu vraagt om meer dan alleen maar filters en heffingen. Wie nu niet de durf heeft verder te kijken dan de symptomen, zal over twintig jaar de Veluwe alleen nog kennen van oude ansichtkaarten.

Door de politiek wordt eindelijk aandacht aan het milieu geschonken: groen is tegenwoordig 'in'. Toch moet betwijfeld worden of door de verschillende overheden nu wel die maatregelen genomen worden die noodzakelijk zijn en die bovendien genomen kunnen worden. Er wordt omzichtig onderhandeld over de economische haalbaarheid van het terugdringen van de milieuverontreiniging. Daarmee wordt in feite onderhandeld over de economische haalbaarheid van ons klimaat, van de ozonlaag, bomen, vissen, schone lucht, water en grond. (Nog even en we onderhandelen over de economische haalbaarheid van de zon). Daarbij wordt vergeten dat een leefbaar milieu een grondrecht is voor iedereen, niet slechts 'moreel', maar ook juridisch; het grondrecht is immers vastgelegd in de grondwet. De Groenen zien een gezond en leefbaar milieu als onderdeel van de rechten van de mens.

De gaten in de ozonlaag, de verzuring en het broeikas effect zijn algemeen bekend. Maar ook plaatselijk wordt het milieu, en daarmee de leefbaarheid, steeds verder aangetast. Niet alleen door smog en verkeersdrukte, ook 'zwerfvuil' op straat, geluidsoverlast door industrie, verkeer en luchtvaart, stank en plaatselijke lucht-, water- en bodemverontreiniging spelen een rol. Binnenshuis is het ook niet alles; er worden bouw- en isolatiematerialen gebruikt die schadelijk zijn voor de gezondheid, uit geisers en andere apparaten komen schadelijke gassen en er wordt veel te veel energie gebruikt.

Lokale en landelijke maatregelen zijn noodzakelijk. Daarnaast moeten internationale verdragen worden opgesteld en aangescherpt, door zoveel mogelijk landen worden ondertekend en gehandhaafd met sancties.

Een goed milieubeleid zorgt ervoor dat het milieu niet verder wordt uitgeput, de natuurlijke grondstoffen niet worden opgebruikt, en dat er geen schade aan de kwaliteit van water, lucht en bodem wordt toegebracht. Daarom moet er verantwoordelijk met grondstoffen worden omgesprongen, de verzuring worden teruggebracht, de afbraak van de ozonlaag, het broeikas effect en

de (grond)water- en bodem vervuiling tot staan worden gebracht. Niet slechts met een paar procenten, zoals in het Nationaal Milieubeleidsplan wordt voorgesteld, maar zó dat het milieu werkelijk wordt verbeterd. Met alleen technische maatregelen is dat onmogelijk, daarom zijn ook 'volume'maatregelen noodzakelijk: geen uitbreiding van het autoverkeer, maar drastische reductie ervan, geen mest 'onderwerken' maar beperken van de veestapel, niet het opvoeren van produktie maar inkrimpen. Het huidige economische beleid kan niet bepalen hoever het milieubeleid mag gaan. Daarvoor is de kloof tussen ecologische belangen en produktiegroei te groot.

Het milieu vraagt grote aanpassingen van de manier waarop we produceren, bouwen, stroom opwekken en gebruiken, hoe we ons voortbewegen, kortom: een verandering van levensstandaard.

De stoffen die we gebruiken moeten zonder schade te veroorzaken in kringlopen kunnen worden opgenomen; daardoor zal, bovendien het gebruik van grondstoffen drastisch kunnen verminderen. De afvalstromen moeten worden beperkt. Over de hele wereld zal op grote schaal tot bebossing moeten worden overgegaan, opdat kooldioxide door bomen kan worden omgezet in zuurstof (geassimileerd).

ENERGIE

Het energiebeleid moet ingrijpend worden gewijzigd. Als dat niet gebeurt zal er nauwelijks iets tegen het broeikas effect en de verzuring kunnen worden gedaan. Zonder grote veranderingen zal het energie gebruik over de hele wereld in het jaar 2050 zijn verduubbeld. Er zullen - in het westen waar het energiegebruik enorm is - energiebesuinigingsprogramma's moeten worden uitgevoerd. In de derde wereld zal (en moet) het energiegebruik toenemen om de te lage levensstandaard te verbeteren. De opwekking van energie door het gebruik van 'fossiele brandstoffen' veroorzaakt op het moment gigantische vervuiling. Daarom moet is snel een beperking van het gebruik van die brandstoffen noodzakelijk. Er moet snel en op grote schaal een begin worden gemaakt met energie-opwekking door zonne-, wind-, waterkrachtcentrales. Warmtekrachtkoppeling kan daarbij worden toegepast om het rendement te vergroten.

- ontwikkeling van energiezuinige (huishoudelijke)
- in huishoudens een zgn maximaal verbruik. Daarboven lopen de tarieven sterk op.
- isolatieprogramma's in woningen en gebouwen en 'nergiezuinige' bouw. Bij nieuwbouw moet rekening worden gehouden met de ligging van woningen ten opzichte van de zon (Noord-Zuid bouw).
- als er elektriciteitscentrales in Nederland moeten worden gebouwd, hebben gascentrales voorlopig de voorkeur.
- kernenergie is door de grote risico's en de problemen rond opslag van radioactief afval geen alternatief. De huidige kernenergieprojecten moeten worden gestopt.

INDUSTRIE

Produktieprocessen behoren zich aan te passen aan de mogelijkheden van een gezond milieu. Industriëen moeten zich gaan

instellen op het vervaardigen van duurzame, en milieuvriendelijke produkten die geschikt zijn voor hergebruik en ook bij de produktie of het verwerken als afval geen verontreinigingen opleveren.

CFK's en halonen, veroorzakers van de aantasting van de ozonlaag, moeten onmiddellijk worden verboden.

Verdere groei van produktie - meer uitwerp van schadelijke stoffen, meer afgedankte apparaten, meer afval - zal de vervuiling van water, lucht en bodem doen toenemen. Voor een goed milieubeleid is inkrimpen van de produktie noodzakelijk.

Milieukosten zullen in de prijs van de produkten moeten worden doorberekend. Sommige huishoudelijke apparaten, zoals koelkasten, zullen daardoor fors duurder worden.

- beperking van de uitwerp van verzurende stoffen en "broeikasgassen": zwaveldioxide, stikstofdioxiden, kooldioxide (mondiaal met ca 90%). Zolang de uitwerp nog plaatsvindt, en waar het niet te vermijden is moet ze worden belast met een heffing.
- een onmiddellijk verbod op CFK's en halonen.
- het uitgangspunt "de vervuiler betaalt". Alle milieukosten (ook afval verwerking, enz) moeten in de prijs van de produkten worden doorberekend.
- een Milieu Beschermings Tarief.
- een verbod op wegwerpartikelen
- invoering van statiegeld
- een verbod op produktie en gebruik van chemisch-synthetische bestrijdingsmiddelen
- een verbod op witmakers, wasverzachters etc in wasmiddelen, en op hun schadelijke vervangers.
- het toepassen van Milieu Effekt Rapportages (MER) op produkten, afval, produktieprocessen, zowel bij al bestaande produkten als bij nieuwe. Een MER moet besluitkracht krijgen.
- Bij lozingen op oppervlaktewater moet worden uitgegaan van normen die gesteld zijn in de waterleidingwet. De wet op het oppervlaktewater en de waterleidingwet moeten worden gekoppeld.
- een subsidie op milieutechnologie
- milieutechnologie moet een zelfde positie krijgen als bijvoorbeeld medische technologie (niet het economisch rendement is bepalend maar de waarde voor de samenleving)
- op verpakking van voedingsmiddelen dient de inhoud gewichtspercentueel en de toevingen met E nummers vermeld te worden.
- Op de verpakking moet worden vermeld uit wat voor materiaal de verpakking is samengesteld.

VERKEER

Wil er nog iets van de bossen overblijven, dan moet niet alleen de industrie en de elektriciteitsopwekking de uitstoot beperken, maar moet ook het autoverkeer worden teruggedrongen. Het gebruik van een driewegcatalysator alleen is niet voldoende. Het effect daarvan zal door de constante groei van het autopark veel te klein zijn (het Nationaal Milieubeleidsplan gaat uit van een

groei van het autoverkeer met 48% en voorziet in maatregelen die het behoud van slechts 20% van het bos zeker stellen).

Reductie van het gebruik van de auto in het woon-werkverkeer is noodzaak. Daarom moeten zo snel mogelijk grote investeringen in het openbaar vervoer worden gedaan. De NS, het stad- en streekvervoer moeten in staat zijn een grote toevloed van voormalige automobilisten (forensen) te verwerken. Om de geluidsoverlast en de vervuiling door de auto te verminderen moeten de binnensteden autovrij worden gemaakt. Op de snelwegen moet de maximum snelheid van 90 km p/u worden ingevoerd, omdat bij die snelheid een auto het minst vervuult en weinig brandstof gebruikt.

Als deze maatregelen niet voldoende effect hebben moet er worden overgegaan op een systeem van kilometer-contingentering (bij voorbeeld 5000 km per personenauto per jaar). Bestuurders (ministers, gemeenteraadsleden) moeten het goede voorbeeld geven en per fiets, openbaar vervoer of te voet naar hun werk gaan. Dit voorkomt meteen dat een minister president bij de presentatie van een eerste milieuplan, de 10 stappen die hij moet lopen per auto aflegt, waarbij hij bijna verongelukt.

- bedrijven moeten verplicht worden het woon-werkvervoer van werknemers te regelen.
- het goederen transport over de weg moet zich verplaatsen naar railvervoer en vervoer over het water.
- het vliegverkeer moet zoveel mogelijk worden beperkt. Schiphol mag niet verder uitbreiden.
- De maximum snelheid op de snelwegen moet 90 km /pu worden
- binnensteden moeten autovrij worden gemaakt.

LANDBOUW EN VEETEELT

Een drastische verandering in de landbouw en de veeteelt is noodzakelijk om de schade door de overproductie, de (grond)watervervuiling, de verzuring, bodemverschraling een halt toe te roepen of zelfs te herstellen.

Er moet worden overgegaan op biologische dynamische of ecologische landbouw. De veestapel zal aanzienlijk moeten inkrimpen, met ca 40% in vier jaar. Voor drie koeien moet twee ha land beschikbaar zijn. Het aantal te houden dieren moet aan de mestbehoefte van het beschikbare land gekoppeld worden. Het onderwerpen van mest, zoals wordt voorgesteld in het Nationaal Milieubeleidsplan is onaanvaardbaar. Door uitspoelen en verdamping komen verzurende stoffen toch in het milieu terecht.

De inkrimping van de veestapel zal behalve beperking van verzurende stoffen, ook invloed hebben op het milieu in de derde wereld. Beperking van de veestapel hier, betekent minder import van veevoeders (mineraalroof) en minder onttrekking van koolhydraat- en eiwitrijkvoedsel uit de derde wereld. Monoculturen en de daarmee gepaard gaande verschraling van grond kunnen aldaar tot staan worden gebracht. Zowel in de landbouw als in de veeteelt moet er een verbod komen op genemanipulatie. Octrooien op planten en dieren moeten worden verboden.

- er moet een reductie worden bereikt van de stikstof- en

fosfaatgift.

- de bemesting moet worden beperkt tot de natuurlijke behoefte van het gewas en de grond
- de mestnormen moeten worden afgestemd op het nitraat- en fosfaatgehalte in de bodem en het grond- en oppervlaktewater.
- er moet meer variatie komen van gewassoorten, om roofbouw te voorkomen.
- er moet een verbod komen op het gebruik van chemisch-synthetische bestrijdingsmiddelen.
- er moet worden overgeschakeld naar biologische dynamische of ecologisch landbouw.
- de veestapel moet worden ingekrompen
- een verbod op octrooi op levend materiaal
- een verbod op genemanipulatie bij planten en dieren.
- een verbod op bio-industrie
- een verbod op elke meststof die toxische stoffen bevat die belastend zijn voor het milieu, het bodemleven, plantengroei en voor degene die het gewas opeet.
- normen voor nitraat in drinkwater moeten omlaag, voorlopig tot onder 25 mg per/liter

AFVAL.

Door de steeds toenemende produktie en consumptie en de waanzinnige groei van de verpakingsindustrie hebben de bergen afval die moeten worden verwerkt enorme vormen aangenomen. Zowel het storten als de verbranding van afval brengen het milieu grote schade toe. Bij alsmaar verder toenemen van produktie en consumptie zal het niet mogelijk zijn hier verbetering in te brengen. De Groenen vinden dat het ontstaan van afval zo veel mogelijk moet worden voorkomen door fabricage van duurzame apparatuur, een verbod op wegwerpartikelen en statiegeldregelingen; niet alleen voor verpakkingen, ook voor apparatuur.

- een verbod op het storten van (bedrijfs)afval, gecontroleerd door een verplicht te stellen boekhouding van gevaarlijke stoffen
  - hergebruik van de afvalstroom kan worden opgevoerd met:
  - huishoudelijk afval met minstens 50%
  - grof huisvuil met ca 50%
  - bouw en sloop afval met 80%,
  - kantoor-, winkel- en diensten afval met op zijn minst 25%,
- Voor de verwerking van ziekenhuisafval, grachtenslib, klein chemisch afval moet speciale aandacht worden geschonken aan doelmatige verbranding.
- Er moet een totaalverbod komen op dumping van giftige en niet afbreekbare stoffen in het milieu.
  - afval moet alleen door een staatsbedrijf te worden vervoerd

DEMOCRATIE

POLITIEK OP DE BODEM VAN DE SCHATKIST

De staatskas heeft ieder ideaal opgeslokt. Werkelijke verschillen tussen de partijen vallen dan ook nauwelijks te zien. De vrije democratie wordt bedreigd door een uniforme volksvertegenwoordiging die de overheidsmiddelen beheert. Als daar geen verandering in komt, blijken we over een paar jaar een parlement van boekhouders te hebben.

DE TWEDE KAMER ALS BLOKKENDOOS

Net zo oud als de crisis van het milieu is de crisis van de democratie. Toch krijgt de laatste aanmerkelijk minder aandacht dan de eerste. Naar de reden daarvan hoeft niet lang te worden gezocht: de hervorming van ons democratisch stelsel, wel omschreven als een participatie, is niet in het belang van de grote politieke partijen.

De val van het kabinet Lubbers laat in een potodop zien in welke crisis de democratie verkeert. De motieven van de VVD om een stok tussen de spaken te steken, hadden maar weinig te maken met het milieu, en alles met het partijbelang. De eerste keer dat in het parlement op een samenhangende wijze gepraat zou gaan worden over het milieu, meende de kleinste regeringspartij dat er reden was de samenwerking te staken. Onbeschaamd werd dat ook door vertegenwoordigers van die partij toegegeven. Er zou, zo luidde het naïeve commentaar van een liberaal kamerlid, niets 'leuks meer te halen zijn voor de VVD', zodat nieuwe verkiezingen aanlokkelijk leken.

Ons land wordt niet geregeerd door een volksvertegenwoordiging, maar door partijen die zich meester hebben weten te maken van die volksvertegenwoordiging. Daar komt nog bij dat er tussen die partijen nauwelijks nog enig verschil waar te nemen valt. Over het milieu is iedereen het eens: voorzichtig balanceren tussen economische belangen en ecologische noodzakelijkheden. Op sociaal-economisch vlak is dat al niet anders: er wordt hooguit een beetje gekift over de vraag of de koppeling tussen de werkenden en de uitkeringstrekkers al dan niet hersteld moet worden; wezenlijke discussies over arbeidsethiek en inkomensvorming vinden allang niet meer plaats.

Vershillen zijn weliswaar te vinden als het gaat om het omroepbestel, euthanasie en abortus, maar in deze gevallen is het steeds het partijbelang (van het CDA) dat een oplossing in de weg staat. Nog maar zelden zijn het idealen die het politieke handelen bepalen; vaker spelen politieke, maatschappelijke, maar vooral economische haalbaarheid de hoofdrol.

In de verkiezingscampagnes is dat al te merken. Standpunten worden al bij voorbaat zo geformuleerd dat ze in de oren van de

beoogde coalitiepartner redelijk klinken. Het verval van herkenbaarheid en identiteit dat daardoor optreedt, moet worden goed gemaakt door reclamebureaus die tegen marktprijzen de eigenlijke klussen klaren.

We gaan met rasse schreden naar een twee- of zelfs eenpartij stelsel. Eerst werden AR, CHU en KVP opgestookt in een massief CDA. Daarna kropen PvdA en VVD naar het warme midden dat door het CDA was opgeëist. Têr linker zijde keken PPR, PSP en CPN eerst nog even de kat uit de boom, maar groepeerden zich toen toch al gauw onder ludieke namen als: de Regenboogfractie, Links Akkoord en recentelijk: Groen Links. Dat nog niet helemaal duidelijk is hoe het verbleekte communisme, het verbleekte pacifisme en het verbleekte oecomenisch evangelisme een nieuwe maatschappijvisie moeten gaan opleveren, doet kennelijk niet ter zake.

De vraag die de Groenen stellen luidt: hoe denken deze politieke blokken de pluriformiteit van de Nederlandse samenleving te vertegenwoordigen? Het ziet er helaas naar uit dat de politieke partijen de taak wensen over te nemen van de kerken van vroeger, die immers altijd precies wisten wat goed was voor de gemeente. In een tijd van individuele oordeelsvorming is het anachronistisch wanneer partijen met uniforme standpunten aan komen zetten. Het is opmerkelijk dat de enige keer dat kamerleden de vrijheid kregen van hun fractie zelf een standpunt in te nemen, tijdens het debat over de "twee van Breda" was. Kennelijk is het alleen bij discussies over oorlogsmisdaden mogelijk de diverse meningen tot uiting te laten komen in het parlement. Bij andere onderwerpen mogen alleen partijstandpunten worden uitgedragen. Er zijn echter meer soorten burgers in Nederland dan alleen maar ideale PvdA-ers, CDA-ers, VVD-ers en oecomenisch radicalen. Het opvatten van het parlement als een blokkendoos is een minachting van de kiezer.

Die minachting blijkt ook uit het feit hoe de partijen zijn omgesprongen met de voorstellen van de commissie Biesheuvel met betrekking tot het verbeteren van ons politieke bestel. Biesheuvel stelde eind 1985 voor het referendum in te voeren, ten einde de kiezer meer inspraak te geven. Het mocht er echter van de grote partijen niet van komen, omdat invloed van de burger altijd ten koste gaat van de macht van het partij-apparaat.

Zelfs onschadelijke vormen van inspraak, zoals de Brede Maatschappelijke Discussie over kernenergie, waren de politiek al te veel. Systematisch is de inbreng van de milieubeweging, de kraakbeweging, de vrouwenbeweging, de vredesbeweging en de homobeweging genegeerd. Geen wonder dat daar nog maar weinig vertrouwen in de politiek te vinden valt.

Het liefste zien de Groenen een parlement van 150 eenmansfracties. Zolang het zover nog niet is (althoewel de huidige Kieswet in feite van ieder Kamerlid een persoonlijke verantwoordelijkheid verlangt!) zullen de Groenen in het parlement iedere blokvorming aan de kaak stellen en keer op keer pleiten voor wisselende meerderheden.

DIERENWELZIJN.

In Nederland worden heel wat dieren slecht behandeld. Terwijl huisdieren worden vertroeteld en worden gevoerd met steeds delicatesse gerechtten staan er massa's dieren in te kleine hokken, aan kettingen, op roosters en 'batterijen' opgeslagen, tot ze ver genoeg zijn opgefokt om te worden geslacht. Het is een gruwelijke vorm van dierenmishandeling die zo snel mogelijk verboden moet worden. Om dat te bereiken moet er een vergaande dierenbeschermingswet worden ingevoerd. Dierenmishandeling valt nu onder 'zedemisdrijven'. Het mishandelen van dieren wordt - voor de wet - als aanstootgevend gezien: 'in strijd met de goede zeden'. (Dit betekent dat, als onze goede zeden veranderen, we ook anders aan gaan kijken tegen het mishandelen van dieren). Kennelijk is alleen belangrijk wat mensen er van vinden, het gevoel van het mishandelde dier, schijnt niet ter zake te doen.

Er moet een wet komen die uitgaat van de 'eigen' waarde van dieren. Dit houdt bovendien in dat er een totaalverbod komt op genemanipulatie bij dieren. Als wordt uitgegaan van de intrinsieke waarde van ieder dier is het niet toegestaan om in te grijpen in de erfelijke eigenschappen, die zijn ontstaan gedurende lange evolutieprocessen. Op het gebruik van proefdieren moet een algeheel verbod komen. Voor eventueel noodzakelijke medische proeven kunnen ontheffingen worden aangevraagd.

SOCIAAL ECONOMISCH EIGENAARDIGE DILEMMA'S

De koppeling van arbeid en inkomen is een laatste overblijfsel van de slavernij. De ethiek erachter is die van het sociaal Darwinisme: the survival of the fittest. In de sociale praktijk wordt dit uitgangspunt gehanteerd door alle grote politieke partijen en maatschappelijke organisaties. Dit heeft een arbeidsmarkt tot gevolg waarin arbeid is gereduceerd tot koopwaar en mensen onderworpen zijn aan het grillige spel van vraag en aanbod.

Niet slechts prestatie dient uitgangspunt te zijn voor inkomensvorming, maar in de eerste plaats behoefte. Zolang dat niet het geval is, is arbeid niet een recht, maar een plicht. Recht op arbeid (en de vrije keuze ervan) krijgt pas inhoud wanneer er ook sprake is van recht op inkomen.

Volgens het heersende normenbesef gaan mensen aan het werk om geld te verdienen. Zolang arbeidsverschaffing is gekoppeld aan kapitaalbezit, bestaat er in de samenleving geen vrije keuze met betrekking tot de aard van het werk. Daarmee worden de doelstellingen van de samenleving bepaald door de jacht op geld.

De ondernemingen bepalen op die manier aan welke diensten en producties menselijke inventiviteit wordt besteed.

De sociale status van arbeid is direct afgeleid van de doelstellingen van de huidige economie. Schaarste wordt goed betaald, algemene vaardigheden worden onderbetaald. De waardering voor mensen is daarmee afhankelijk geworden van het principe van de vrije arbeidsmarkt.

Om tot werkgelegenheid te komen, wordt er gestreefd naar economische groei. In feite heb je echter niet te maken met een gebrek aan werkgelegenheid (er is werk zat te doen), maar met een gebrek aan betaalde banen. Doordat arbeid en inkomen gekoppeld zijn, moeten die banen kunstmatig worden gecreëerd. Voordat het milieu in zwang kwam, was dat streven het grote politieke item. De vraag is echter: waarom schep je werk dat niet nodig is en ook nog eens vervelend om te doen? De tweede vraag is bovendien: waarom laat je tegelijkertijd een hoop werk liggen (bij voorbeeld in de gezondheidszorg) omdat het niet economisch rendabel is?

Loskoppeling van arbeid en inkomen is noodzakelijk voor het doorbreken van deze eigenaardige dilemma's. Om te komen tot die loskoppeling, is een eerste stap de invoering van een basisinkomen dat voorziet in de dagelijkse levensbehoeften, woonbehoeften en sociaal-culturele behoeften. De voordelen daarvan zijn groot. In de eerste plaats maakt het mensen vrij met betrekking tot de arbeidskeuze. In de tweede plaats maakt het mensen vrij van elkaar (in huwelijksrelaties, in ouder-kind relaties, in samenwoningsvormen, in arbeidsrelaties). In de derde plaats betekent het een einde van het determineren van mensen op grond van een achterhaald 'arbeidsethos'. In de vierde plaats houdt het een grondige vereenvoudiging in van het stelsel van sociale uitkeringen. In de vijfde plaats kan zonder bezwaar vuil en oninteressant werk worden verricht door robots.

ONDERWIJS DE RECHTEN VAN HET KIND

Meer en meer dreigt het onderwijs een afdeling'te worden van Nederland BV. In Amerika worden nu al programma's ontwikkeld die de economische rentabiliteit van het onderwijs, en daarmee de hoeveelheid gemeenschapsgelden die erin mogen worden gestoken, moeten gaan berekenen. In het onderwijs in Nederland is eenzelfde neiging te zien: niet het kind en diens mogelijkheden en verlangens, maar de maatschappelijke (lees: economische) eisen vormen het uitgangspunt voor vorm en inhoud van het onderwijs. Kinderen worden niet klaargemaakt voor henzelf en hun leven, maar voor de arbeidsmarkt.

Om het onderwijs vrij te maken van de greep van de politieke meerderheid en de economie, is het nodig dat er een radicale vrijheid van richting en inrichting wordt ingevoerd. Het dienen de ouders en leraren (en vanaf het twaalfde jaar ook de kinderen zelf) te zijn die vorm en inhoud van het onderwijs bepalen. De overheid speelt hierbij enkel de rol van neutrale geldverdeler, die slechts minimale(basis) eisen stelt, het dak van de school repareert en indien gewenst schoolmelk uitdeelt. Subsidie dient

gebaseerd te zijn op het aantal leerlingen. Voor elke leerling staat een bepaald bedrag dat de school vrijelijk ter beschikking wordt gesteld.

Een schoolbestuur moet aan de volgende eis kunnen voldoen: het garanderen van de handhaving van de rechten van de mens (toegesplitst op het kind) in de school. Niet de politiek dient zich daarover uit te spreken, maar de onafhankelijke rechter. Van groot belang is dat er een maatschappelijke en politieke discussie gevoerd gaat worden over de concrete betekenis van de rechten van de mens voor kinderen.

KUNST EN CULTUUR

Van kunst wordt door de samenleving verwacht dat ze commercieel is en maatschappelijk geëngageerd. Dit is een misverstand dat de kunst dreigt te reduceren tot versieringen. Sinds de afschaffing van de BKR moeten kunstenaars op jacht naar geld van sponsors en subsidies van de overheid, die alleen kunnen worden verkregen als ze produkten maken die aan de verwachtingen van de geldgevers voldoen. Daarmee verwordt het maken van kunst tot een commerciële activiteit: als er niet wordt aangehaakt bij stromingen op de 'markt', komen kunstenaars in de bijstand terecht, zonder uitzicht op voldoende materiaalgeld en zonder de mogelijkheid een atelier te kunnen huren. Door deze ontwikkelingen is het onmogelijk om in de kunst 'onderzoek' te doen of experimentele vormen tot ontwikkeling te brengen, hetgeen voor het maken van kunst noodzakelijk is. Zolang het basisinkomen niet is ingevoerd, met een aparte materiaalbijdrage, moet de BKR weer worden ingevoerd.

MINDERHEDEN

Net als de individualisering is de uitwisseling met en tussen ethnische minderheden een belangrijke ontwikkeling in onze maatschappij. Veel starre overblijfselen uit de negentiende eeuw worden erdoor ontkracht: vooral op cultureel en religieus gebied brengt de uitwisseling belangrijke vernieuwingen met zich mee, die door de overheid krachtig moeten worden gesteund. Iedere ethnische groep heeft recht op de een eigen identiteit. Fundamentalisme echter dat in strijd is met de grondwet, moet op strafrechtelijke basis worden bestreden. Hetzelfde geldt voor iedere vorm van discriminatie.

Leden van ethnische minderheden verkeren veelal in een moeilijke economische en sociale positie. Door overheidsinstellingen en bedrijven moet een krachtig voorkeursbeleid worden gevoerd. Instellingen moeten een weerspiegeling vormen van de samenstelling van de samenleving. Dringend is dit vooral op onderwijsgebied.

Net als in Zweden moet elk kind recht hebben op onderwijs in de taal van het land van herkomst. Van Nederlandse leerkrachten op scholen met ethnische minderheden mag worden verwacht dat zij op elementair niveau de betreffende taal beheersen en de cultuur kennen. Zij moeten daartoe in de gelegenheid worden gesteld, met

behoud van salaris.

VLUCHTELINGEN

Doordat er op verschillende plaatsen op de wereld oorlogen zijn en mensen worden onderdrukt, neemt de stroom vluchtelingen toe. Het toelatingsbeleid moet worden versoepeld. Ook economische vluchtelingen behoren opgenomen te worden. Vluchtelingen moet de mogelijkheid geboden worden zich hier te vestigen of opleidingen en cursussen kunnen volgen waardoor ze bij terugkeer naar hun land daar een herstellende en opbouwende rol kunnen vervullen.

EMANCIPATIE

Gelijke kansen en mogelijkheden voor mannen en vrouwen betekent dat zij ook gelijke (maatschappelijke) posities kunnen innemen. Dit is in Nederland lang niet altijd het geval. Het sekseverschil heeft blijkbaar nog steeds grote invloed op de arbeidsmarkt; vrouwen hebben minder kansen en mogelijkheden dan mannen. Dit is het gevolg van de veelal afhankelijke positie van vrouwen en kan alleen veranderen als die positie wordt veranderd. Ieder (volwassen) mens moet in staat zijn in het eigen levensonderhoud te voorzien. Daarom is de mogelijkheid tot (economische) zelfstandigheid een eerste vereiste. Een basis-inkomen biedt die zelfstandigheid. Zolang dat niet is ingevoerd moet het inkomensbeleid zoveel mogelijk worden geïndividualiseerd (bijvoorbeeld afschaffing van de kostwinnertoelage).

Om te voorkomen dat vrouwen gedwongen worden (betaalde) banen op te geven is meer - en goede - kinderopvang noodzakelijk. Hierdoor wordt het voor werkgevers waarschijnlijker dat vrouwen voor het werk beschikbaar blijven. Het verkleint de kans op discriminatie bij sollicitaties en biedt bovendien vrouwen de kans meer werkervaring op te doen, waardoor met meer succes kan worden gesolliciteerd.

Op korte termijn is uitbreiding van voorzieningen nodig voor 100.000 kinderen onder de vier jaar. Daarnaast moet de buitenschoolse opvang worden uitgebreid.

Positieve actie is noodzakelijk om de achterstelling van vrouwen ongedaan te maken. Het verschil in opleidingsniveau tussen vrouwen en mannen bestaat niet meer. De samenstelling van de huidige arbeidsmarkt wekt echter wel die indruk. De overheid moet daarom een 'voorkeursbeleid' voeren en bedrijven aanmoedigen hetzelfde te doen.

TECHNIEK EN ETHIEK

ZELFBESCHIKKING

HET ZIEKENHUIS ALS GEREEDSCHAPSKIST

De mens is geen automobiel. Door een gebrek aan medische ethiek dreigt hij dat echter wel te worden. Nog even en het lichaam zal genetisch worden 'verbouwd' als het niet economisch productief kan zijn. In dit opzicht gaan de ontwikkelingen veel sneller dan door de politieke partijen wordt beseft. Als we door blijven slapen, wordt het ziekenhuis een gereedschapskist.

DE MAATSCHAPPIJ VAN NON-PERSONEN

Om erfelijke redenen geen huis mogen kopen, geen baan kunnen krijgen, geen verzekering kunnen sluiten... Nog even en het is zover. De ontwikkelingen in de bio-technologie zullen mogelijk maken dat de deelname aan de arbeidsmarkt gaat worden bepaald door iemands genestructuur. Was het tot de dag van vandaag al de huidskleur die als criterium gold, vanaf morgen zal er een ander biologisch kenmerk bijkomen: dat van de erfelijkheid.

De medisch-technische ontwikkelingen op dit gebied gaan angstwekkend hard, en dat terwijl er nauwelijks enige discussie over is. Pre-natale diagnostiek kan hoe langer hoe meer 'afwijkingen' bij het embryo aantonen. Over de normen die uitmaken wat een 'afwijking' nu eigenlijk is, wordt niet nagedacht, hetgeen er in de praktijk toe leidt dat een afwijking alles is was niet voorkomt bij de helft plus een van de mensen. Een maatschappij van non-personen, dat zou de uiterste consequentie kunnen zijn van het onbelemmerd toepassen van de mogelijkheden van genemanipulatie.

Het gaat hierbij niet alleen om individuele gevallen, maar ook om groepen van mensen, zoals mongolen, mensen met dwerggroei, blinden. In de gangbare praktijk wordt vaak uitgegaan van discutabele opvattingen van wat een menswaardig bestaan inhoudt.

Die opvattingen zijn echter wel doorslaggevend in de keuze die gemaakt moet worden na het ontdekken van een erfelijke afwijking bij een embryo: namelijk wel of geen abortus. De keuze tot abortus ligt bij de vrouw. Dat kan echter alleen als er werkelijk sprake is van keuzevrijheid. Daarom moet voorkomen worden dat medische, maatschappelijke of economische druk kan worden uitgeoefend.

Het gevaar bestaat dat er door het verfijnen van de techniek

steeds meer embryo's in aanmerking gaan komen voor abortus, er kunnen steeds vaker erfelijke afwijkingen worden aangetoond. Voorkomen moet worden dat er een 'glijdende schaal' ontstaat: eerst worden de allerswaarste geestelijke en lichamelijke handicaps 'voorkomen'. Als die verdwenen zijn is een volgende handicap de allereerste, en als die verdwenen is de volgende, de grens wordt zo telkens verlegd. Bovendien dreigt het gevaar dat ook andere dan louter fysieke factoren een rol gaan spelen bij de beoordeling. Gezien de geschiedenis van het westen is het niet overbodig in dit opzicht waakzaam te zijn, niet alleen wat fysieke, maar ook wat psychische, sociale en seksuele 'afwijkingen' betreft. Genenmanipulatie biedt de effectiefste mogelijkheden om mensen van hun 'afwijkingen' te genezen. Daarom is het absoluut noodzakelijk dat de ontwikkeling van de genetische wetenschap kritisch wordt gevolgd.

Er dient wetgeving te komen die het gebruik van medische gegevens verbiedt voor alle andere doeleinden dan louter geneeskundige. Ook moet er een verbod komen op het betrekken van genetische informatie bij sollicitaties.

INTERNATIONALE VEILIGHEID

De ontspanning in Europa moet worden bevorderd door het sluiten van nieuwe bondgenootschappen met Oost-Europese landen, waar zich nu democratisering voordoet: Nederland kan met Polen en Hongarije vriendschapsverdragen sluiten en tot uitwisseling van militaire gegevens komen. Ook op cultureel niveau kan de uitwisseling worden versterkt. Opbouw van een gemeenschappelijke milieudefensie in Europa dient ter hand te worden genomen. Binnen de Navo moet Nederland zich sterk maken voor verdergaande wapenbeperkingsakkoorden. Voorbereiding voor geweldloze weerbaarheid komt in plaats van uitbouw en modernisering van het wapenarsenaal.